

Mišljenja sam da je sada pitanje postavljeno kako treba i da se sada upravo govori o relacijama obeju odrednica. S druge strane, mislim, da i kulturna politika nije u proteklom periodu bila naročito naklonjena piscima. Tome je, svakako, doprinelo i to što je čitav niz kulturnih institucija podlegao utiscima i pritiscima raznih interesnih grupa u kulturi.

U tom pogledu predstoje, sigurno, širi dogovori, pre svega, u okviru novih interesnih zajednica gde će se za istim stolom naći svi oni kojima je i obaveza i interes da se književni život odvija u drugačijoj klimi, u klimi koja je primerena samoupravnom društvu, da književno stvarstvo bude vraćeno u svoj prirodni medij. Jer, samo ako se ponovo uspostave pravi kontakti između pisaca i književne publike i ako pisci mogu da računaju, ne na hiljadu ili dve hiljade primeraka svoje knjige, od kojih će dobar deo ostati na lagerima, nego ako pisci zaista budu čitani, onda će situacija za književnost biti neuporedivo bolja, onda književnost neće zavisiti ni od kakvih finansijskih intervencija, dotacija i sinekura, nego će književnost deliti sudbinu svih vidova stvaralaštva u samoupravnom društvu. Naime, onoliko koliko književnost bude pružala zajednici, toliko će od zajednice i dobiti. Smatram da je to jedini pravi demokratski odnos i mislim da je to prava situacija u kojoj književnost može egzistirati van staklenih bašta kulturne politike koja je vođena u proteklom periodu.

Kao što sam rekao, na proteklim sastancima Aktiva pisaca-komunista situacija je procenjena; međutim, sada treba načiniti korak dalje. Potrebno je više konstruktivizma, potrebno je boriti se za nova rešenja, potrebno je, pre svega, stvoriti uslove za jedan takav položaj književnosti u društvu o kome sam govorio i, naravno, potrebno je daleko više dobrih ideja, ali je, svakako, osim toga, potrebno da pisci počnu više i da stvaraju, da uspostave pravi kritički odnos prema društvu, daleko od svih onih incidentalnih, sporadičnih, »kritičkih«, više kritičarskih odnosa kojih je bilo u prošlosti i kojih još uvek ponegde ima.

— Nedavno objavljeni zaključci savetovanja u Zenici pravi su odraz atmosfere koja je na tom savetovanju vladala. Mislim da su se prvi put posle duže vremena na jednom skupu našli svi oni kojima kultura ne samo da treba da bude briga i interes, nego kojima ona to i jeste.

Prvi put se progovorilo o klasnoj dimenziji kulture, prvi put kultura nije posmatrana kao sektor i prvi put se težilo da se pronađu putevi integracije kulture u opštedruštveni život u tom smislu da ona zaista postane sastavni deo svih oblika ljudskog života, da kultura postane etička i estetička vokacija klase koja je istorijski predodređena da ukine samu sebe, ukine poslednju klasu u istoriji.

Čini mi se da su se neki intelektualci (o tome sam već i govorio) pomalo uplašili od vraćanja klasnog predznaka kulturi, smatrajući da se time prostor za stvaralaštvo i prostor za kulturu sužava. Naprotiv. Ja mislim da se prostor za kulturu i za stvaralaštvo time proširuje, jer u onoj meri u kojoj radnička klasa sebe pretvara u čovečanstvo, u toj meri vrši i širenje i ekspanziju kulture, a kulturi je u njenoj demokratskoj prirodi da se širi. Stoga mislim da je to za kulturu najbolja moguća perspektiva koja joj može biti ponuđena od društva čiji je integralni deo.

Milan Todorov

ODLOŽEN KONGRES KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

Uskoro izborna skupština DKV

U Novom Sadu je 18. XII 1973. održana sednica Upravnog odbora Društva književnika Vojvodine na kojoj je razmatrano pitanje održavanja Kongresa pisaca Jugoslavije, održavanja godišnje Skupštine DKV, a razmatrane su i molbe za prijem u članstvo vojvođanskog udruženja književnika.

Održavanje Kongresa književnika Jugoslavije sa temom *Pisac u samoupravnom društvu* bilo je predviđeno za decembar 1973. godine u Narodnoj biblioteci u Beogradu, o čemu smo naše čitaoce informisali u novembarskom broju časopisa; međutim, Kongres je nenadno odložen na neizvesno vreme.

Kako nas je obavestio predsednik DKV, Šandor Bogdanfi, razlozi za vremensko odlaganje ovog značajnog skupa književnih stvaralaca Jugoslavije nalaze se ponajviše u za sada nerešenim unutrašnjim odnosima pojedinih republičkih društava i udruženja književnika. Zatim, u nekim udruženjima, što se u najvećoj meri odnosi na Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, pojavila su se suprotna gledišta o samom karakteru Kongresa, pa i o vremenskom terminu njegovog održavanja. Naime, Uprava Udruženja književnika Bosne i Hercegovine je u ime svog članstva izrazila zahtev za smanjenjem tematske odrednice predviđenog Kongresa. Pored ovoga, iz nekih republičkih društava (Udruženje književnika Slovenije i Udruženje književnika Hrvatske) je, takođe, zatraženo da se Kongres odloži, dok je kao razlog naznačen nedostatak potrebnih finansijskih sredstava. Društvo književnika Vojvodine i Udruženje književnika Srbije su i nadalje odlučno ostala na ranijem stanovištu da se Kongres pisaca Jugoslavije održi u toku 1973. godine.

Uprava Društva književnika Vojvodine smatra da je u sadašnjoj situaciji neophodno da postojeća republička i pokrajinska udruženja i društva pisaca pre Kongresa održe svoje godišnje izborne Skupštine na kojima će biti izabrani novi Upravni odbori i rešena sva unutrašnja kadrovska problematika. Na taj način će se oformiti novi koordinacioni odbor neopterećen starim balastima i najneposrednije odgovoran za svakodnevne pripreme i bitni tok Kongresa.

U skladu sa ovim stavom, dogovoreno je da predstojeća Skupština Društva književnika Vojvodine bude izbornog karaktera i da se održi krajem januara ili, najkasnije, početkom februara 1974. godine.

Na sednici su izrečene izvesne kritičke primedbe na sadržinu i sadržaj pravilnika o prijemu u članstvo DKV.

Najzad, Uprava je razmatrala i jedan deo prispelih molbi za prijem i jednoglasno donela odluku da se u Društvo književnika prime dr Tibor Varadi, dr Geza Juhas i Dušan Popović, te sad pokrajinsko društvo književnika i prevodilaca broji u svome sastavu 152 člana. Razmatranje ostalih predloga komisija će nastaviti na svojoj narednoj sednici.

Milan Todorov

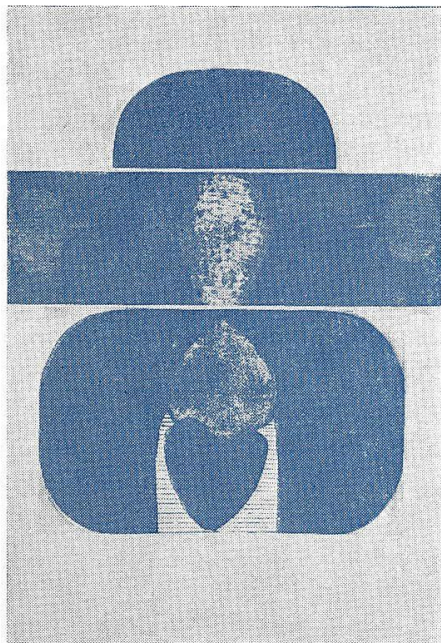
TELEVIZIJSKI EKTRAN

»Suđenje Bertoldu Brehtu«, TV-drama Ivana Ivanjija na drugom programu TV Beograda, izvedena 1. decembra 1973.

U enciklopedijama je zapisano da je 14. avgusta 1956. godine u Berlinu Bertold Breht sklopio svoje umorne oči... Od tog dana u miru počiva iako je svoj, ne baš dugačak, život u nemiru proživio. Klinički je mrtav od leta 1956, a 1. decembra ga je na II programu TV Beograda Ivan Ivanjij ubijao svojom dramaturškom nemoći.

Ali, pre svega, podsećanje... *Ko je bio Bertold Breht?*

Bertold Breht je rođen 1898. godine u građanskoj porodici, a bio je komunist kojem je marksizam bio jedina filozofija. Počeo je studije medicine koje je napustio i posvetio se književnosti. Bio je komunist, ali ga KP nije prihvatila u svoje redove, jer je smatrala da je, pored svega, građanski pisac. Bio je »neorganizovan« komunist, a ispred najezde fašističkog terora morao je da beži prvo u Dansku, a zatim u Švedsku,

KNJIŽEVNOST TREBA DA DELI SUDBINU SVIH VIDOVA STVARALAŠTVA U SAMOUPRAVNOM DRUŠTVU

Razgovor sa Tomislavom Ketigom

Iako oformljen tek pre nekoliko meseci Aktiv književnika-komunista prisutan je sve samosvojnije kao aktivni faktor svesti, odlučivanja i delovanja u književnom i, uopšte, kulturnom životu Vojvodine.

O predstojećim zadacima i akcijama Aktiva i, u kontekstu toga, iskustvima nedavno održanog zeničkog savetovanja *Radnička klasa i kultura*, razgovarali smo sa sekretarom Aktiva, Tomislavom Ketigom.

— Na dosadašnjim sastancima Aktiva pisaca-komunista bilo je dosta reči o situaciji u književnom životu i stvaralaštvu u Vojvodini, bilo je, takođe, dobrih i preciznih ocena o kulturnoj politici u minulom periodu, bilo je dosta kritičkog i samokritičkog procenivanja odnosa pisaca prema društvu, odnosno društva prema piscima. Na poslednjem sastanku govoreno je o položaju i zadacima pisaca u samoupravnom društvu, i na njemu je naročito istaknuta dvosmernost ovoga pitanja, u tom smislu što su se prečesto pisci javljali kao oni koji od društva traže ne samo određen status, već i određene beneficije, poneke privilegije; zahtevali su od društva da shvati njihovu i egzistencijalnu i stvaralačku situaciju, ali su se premalo pitali šta oni zauzvrat tom društvu i svom vremenu, u ovom prostoru, u ovoj situaciji — daju.

pa Finsku i, konačno, u SAD. Begunac ispred fašističkog terora, dočekać je da u SAD, u ime demokratije i slobode, bude izveden pred »Komitet za sprečavanje anti-američke delatnosti« čuvenog senatora Makartija, itd.

Da, poznato je da je Bertold Breht bio izveden pred Makartijev komitet i da je tu od njega zahtevano, ne baš nežno i ne u lepoj formi, da objasni svoje političke poglede, svoje delovanje i da odgovori na pitanje: »Da li je pripadao i da li pripada Komunističkoj partiji?« Brehtovo držanje pred Makartijevim islednicima nije bilo baš herojsko, ali istraga u okolnostima pod kojima je Breht živeo u SAD, stranac bez ikakvih prava i ikakve zaštite, nije naivna stvar. Uostalom, heroj u borbi pokazuje herojstvo, istraga lomi čoveka i psihički i fizički (inkvizicija je i u Brehtovoj drami slomila Galileja). Verovatno je sve to bilo poznato i Ivanu Ivanjiju, koji je prikupio veoma mnogo materijala (sam to pred kamerama kaže i pokazuje šta je sve prikupio); koji je razgovarao sa mnogo ljudi (čak su to i TV-kamere zabeležile — šteta što je ton u nekim razgovorima otkazao), koji je mnogo putovao, čitao, prevodio, zahtevao, smišljao itd, itd. ...

Šta je uradio Ivan Ivanji? Napisao je! veoma slabu TV-dramu.

Kad je Ivan Ivanji zamislio TV-dramu u kojoj će prikazati suđenje Bertoldu Brehtu, ne samo istragu pred senatskim komitetom, nego SUĐENJE Bertoldu Brehtu, čoveku, umetniku, komunisti — morao je znati da se Breht čitavih poslednjih devet godina, koje je proživio u Berlinu, sećao svojih begova, strahova, istrage. Nikad nije zaboravio do straha napeti dijalog između Makartijevih islednika, visprenih sinova inkvizitora koji su sličan dijalog vodili sa Galilejem i njega, Bertolda Brehta, čoveka koji je pobeo iz domovine, sa rodnog kontinenta i pokušao da se skloni u zaklon proklamovane slobode i demokratije.

Sve je to Ivanu Ivanjiju bilo poznato, ali on je veoma malo pisao. Počeo je da se bavi pozorišnim genijem koji je stvarao pozorište, pa je odlučio da pred kamerama stvara dramu. Da stvar ne bi propala kad su bili na okupu i glumci, i režiser i ostali saradnici, on je na sebe preuzeo veoma mnogo. Pored toga što je trebalo da napiše TV-dramu, on se latio voditeljskog posla (koji mu ne leži), tumačio je sve što je moglo biti nejasno, mešao se u sve samo da ne sīde sa ekrana. Kamere su ga u tolikoj meri fascinirale da nije mogao da se odvoji. U čitavih 65 minuta, koliko je trajala TV-drama, Ivan Ivanji je vodio glavnu reč; ako je glumačku ekipu i puštao pred kamere, jedva je dočekivao da iznad nečega stavi zvezdicu, da fusnota postane potrebna, pa da se on umeša i dā potrebno tumačenje. Čitavih 65 minuta je pokušavao da spase ono što je sam neuspešno pokušavao da zakuva, ali mu to nikako nije polazio za rukom.

Verujem da je piscu veoma teško, tragično teško, kad oseti da ima veliku temu, kad ima sav materijal (i kosti i meso) za dramu, a nedostaje mu snaga da ovlada kohezijom koja će zgusnuti njegove misli i koja će učiniti da blesne život.

Ivanji je prepričao ono što je bilo u sakupljenom materijalu, prepričao je ono od čega je valjalo napeti dramu. A možda on i nije želeo da piše dramu, možda je samo hteo da malo priča o Brehtu i da, uz pomoć glumaca i režisera, citira odlomke iz jednočinke, kako sam u svojoj besedi reči, neprevodivog naslova *Die Maßnahme* i to potpuno u duhu međunarodnog propisa o zaštiti autorskih prava (iako se to protivi želji pokojnog autora i sadašnjih baštinika njegovih prava, ali zar je sve to važno? Mi smo sladokuci koji sve moraju okušati, a kojekakve zabrane neće nas onemogućiti.) Ivanjijev pokušaj igre na televizijskom ekranu nije uspeo, nije mogao da ga spase ni sa citatima iz *Preduzimanja mere* (kako je prevedeno u dostupnoj literaturi) i *Života Galileja*.

Kad ništa ne uspeva, onda valja makar pokušati da se dokaže da je u posao uloženi velik trud. Tužna je istina da veliki trud ne mora dati ekvivalentan rezultat.

¹⁾ Da je Ivan Ivanji napisao TV-dramu *Suđenje Bertoldu Brehtu* tvrdi se u *Politici* od 1. decembra 1973.

A. D. Badnjar

LIKOVNI NOTES

Grafike Emira Dragulja

(Salon Muzeja savremene umetnosti, Beograd, novembar—decembar 1973.)

Likovna interesovanja beogradske grafičara Emira Dragulja kreću se mahom u domenima lirske interpretacije motiva vezanih za Bosnu. Međutim, ovi motivi, zapravo, njihova likovna realizacija ipak samo vizuelnim momentom prvog utiska daju prednost setno-nostalgicnom štimungu i atmosferi jednog zauvek prošlog vremena. Akcentiranje izvesnih elemenata (opšte prihvaćenih kao »bosanskih«, u stvari orijentalnih) predstavlja vešto pripremljenu zamku neopreznog gledaoca koji usled svoje površnosti odlazi u vode nedovoljnog zapažanja osnovnih poenti ovih grafika (najčešće rađenih u tehnici akvatinte u boji). Atributska uloga pomenutih elemenata potreba je isticanja karakteristika likovno-grafičkog pisma, znak raspoznavanja, a nikako dominantna odlika Draguljevih radova.

Opređeljujući se za poetični svet diskretnih naslućivanja kao posebne vrste realnosti ovaj umetnik pripada porodici jednog šagalovskog sveta, dok bojena komponenta finih akcentiranja približava njegove grafike opusu Japanca Hamagučija. Primenjujući statično shvaćenu kompoziciju šemu sa neznatnim izmenama (zavisno od ciklusa) Dragulj ostvaruje primetnu notu uzdržanosti bez koje bi se obrađivani motiv lako pretvorio u vizuelni efekat opasno se približavajući ilustraciji (*Pismo, Jutro, Fijaker*). Međutim, u dva niza grafika (*Odlasci, Konjanici*) ovaj umetnik realizuje potpunu autonomnost svoje zamisli većeg dočaravanja nostalgicnog štimunga punog lirske treperavosti, postignute većim odnosima stilizovanih oblika i kolorističkom efikasnošću. Posebno je zanimljiva linearna konstrukcija ovih grafika, često veoma oprečna u prime-ni tako da kod jdnog (manjeg) broja radova ima naglašenu strogost (*Zagrljaj, Roditelji*) da bi kod većine grafika prešla u skoro dekorativnu arabesku prijatnog bojenog sklada i dopadljivih odnosa.

Grafike Emira Dragulja pripadaju besumnje onoj grupi likovnog stvaralaštva koje prvenstveno deluje svojim spoljašnjim vizuelnim komponentama prijatnim ili lirsko-setnim elementima sposobnim da u posmatraču izazovu relativno uzan krug srodnih asocijacija i raspoloženja.

Terakote Milana Trkulje

(Galerija ULUVA, decembar, 1973.)

Već deset godina, vajar Milan Trkulja prisutan je u likovnom životu Novog Sada, što najbolje potvrđuje njegova poslednja izložba koja u određenom smislu ima retrospektivan karakter, bar sudeći prema datumima nastanka izloženih radova. Odmah je uočljivo da su interesovanja umetnika ostala za čitavu ovu deceniju mahom ista, što se podjednako odnosi i na izbor i na realizaciju motiva. Služeći se terakotom kao osnovnim materijalom (i tehnikom, takođe) Trkulja se odlučuje za reljefe, minijature i, ređe, za punu plastiku. Sitna plastika ostaje za čitav protekli period rada njegova osnovna vajarska forma koja u određenom smislu uslovljava i karakter formiranja plastičnog izraza.

Najčešći motiv ovih radova je heroika srpske vojske u ratovima 1912—1918. godine, data na jedan, nešto već prilično maniričan način, koji, međutim, nije bez zanimljivih rešenja. Zapravo, kompozicija i ikonografska šema preuzete su, kako je to primetio Đorđe Jović, iz srednjovekovnog likovnog stvaralaštva, ali su takođe očiti uticaji i narodne umetnosti. Ova tema strahote rata bliska je srednjovekovnim apolitičnim vizijama, s namerom da se ostvari jedna ironična aluzija na strahote ratovanja uopšte. Postoji u ovim radovima naglašen momenat ekspresionističkog sagledavanja i tumačenja forme, što se prvenstveno ogleda u sažetoj kompoziciji, često nepotrebno opterećenoj simboličnim detaljima, koji više smetaju preglednosti celine i umetničke ideje, dok se u likovnom smislu na taj način ne dobija mnogo. Predstavljene figure su naglašeno stilizovane bez većih plastičnih intervencija dobijajući često karakter likovnih atributa (vojnik, vuk, naga žena).

Za terakote Milana Trkulje veoma je karakteristično naglašeno insistiranje na elementima erotike, koja, zahvaljujući određenom taktu umetnika, ne prelazi u pornografiju. Karakterističan je i opori humor, jedak i zajedljiv, često sa jasnim aluzijama (*Ha, ha, ha, pao je, Ala letimo bože moj*). U radovima nastalim tokom 1973. godine primetno je insistiranje na novim motivima u kojima se umetnik već primetno oslobađa ranijih interesovanja, ispoljavajući želju za obradom nešto neutralnijih pobuda oslobodjenih literarno-simboličnih sadržaja.

Slike Rajka Petkovića

(Galerija Tribine mladih, Novi Sad, decembar, 1973.)

Rajko Petković pripada najmlađoj generaciji novosadskih umetnika, stasaloj u poslednje dve godine, koja je svojim dolaskom umnogome izmenila likovnu klimu ovog umetničkog centra. Donoseći puno svežih shvatanja, pre svega u negovanju i tretmanu boje i forme (naravno i aktuelniji likovni sadržaj) ova, po mnogo čemu srodna umetnička grupacija, kojoj, pored Petkovića, pripadaju Vera Zarić, Dušan Todirović i Cvetan Dimovski, predstavlja nesumnjivo dalji korak u osavremenjivanju i bogaćenju likovnog života u jednoj, do skoro prilično zatvorenoj sredini.

Shvatajući slikarstvo u smislu isticanja vizuelnih vrednosti, zapravo, direktnog atakiranja na čulo vida, Petković se odlučuje da fenomenu bojenih odnosa i njihovim vrednostima pribavi osnovnu funkciju. Insistirajući na tonovima zelene i narandžaste boje, on njihovom intenzitetu podređuje ostale kolorističke vrednosti, svodeći ih samo na akcente koji, u stvari, pomenu-toj, primarnoj gami daju još više na važnosti. Iako je boja osnovni element ovog slikarstva, ona u suštini ne ostaje toliko graditelj jedne nove i specifične pikuralne celine (realnosti) jer je suviše podređena umetnikovoj želji da postigne što upečatljiviji vizuelni utisak. S druge strane, oblici nisu izgrađivani bojom već pre naknadno, kolorističkim utapanjima, oplemenjeni. Predstavljeni odnosi, takođe, stvaraju utisak obespekojavajućeg, agresivnog, nailaska neobičnih »testerastih« predmeta (koji baš zahvaljujući boji dobijaju dimenziju neprijatne zvučnosti). Pomenuti oblici, i pored nedovoljne izdiferenciranosti značenja, realizovani su prilično sistematično, metodom pedantnog nametanja njihovih stvarnih mogućnosti.

U ovom slikarstvu boja je osnovni element forme koja ne deluje svojom hermetičkom snagom zbjjenih eksplozivnih čestica, već izvesnom nonšalantnošću, prividnom bezazlenošću ostvarenih odnosa. Posebno su zanimljivi baš ti odnosi koji uvek ostaju na površini, znači da su bez unutrašnje logike čisto slikarskih konstrukcija, tako da mogućnost raspoznavanja kretanja ritmova dovodi u izvesnu nedoumicu, ne baš naj srećniju po doslednost potpune realizacije zamisli.

Miloš Aršić